

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з наукової роботи
Дніпровського національного університету

Імені Олеся Гончара

Олег МАРЕНКОВ

« 3 » 09 2024 р.

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Бандури Юрія Юрійовича на тему «Конструювання образів Русі у творчій спадщині М. Гоголя», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 Історія та археологія.

ВИТЯГ

**з протоколу №2 міжкафедрального семінару історичного факультету
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
від 17 квітня 2024 року**

ГОЛОВА: д-р істор. наук, доц., в.о. декана історичного факультету, професор кафедри всесвітньої історії, **Д.В. Архірейський** (07.00.01 – Історія України).

СЕКРЕТАР: канд. істор. наук, доц., доц. кафедри східноєвропейської історії **О.В. Бойко** (07.00.01 – Історія України).

Присутні: д-р істор. наук, с.н.с., проф. кафедри історії України **В.В. Ващенко** (07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни), д-р істор. наук, проф., проф. кафедри історії України **Ю.А. Святець** (07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни), д-р істор. наук, проф., проф. кафедри східноєвропейської історії **О.Б. Шляхов** (07.00.01 – Історія України), канд. істор. наук, доц., доц. кафедри всесвітньої історії **О.М. Каковкіна** (07.00.01 – Історія України).

Запрошені: канд. істор. наук, доц., завідувач кафедри історії України **О.М. Посунько** (07.00.01 – Історія України), канд. істор. наук, доц., доцент кафедри історії України **С.М. Каюк** (07.00.01 – Історія України), аспірант **Ю.Ю. Бандура** (здобувач).

Порядок денний: розгляд і обговорення дисертаційної роботи Бандури Юрія Юрійовича на тему «Конструювання образів Русі у творчій спадщині М. Гоголя», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 Історія та археологія.

Дисертацію виконано на кафедрі історії України Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара. Тему дисертації затверджено (протокол №4 від 19 листопада 2020 року) на засіданні вченої ради Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара. Підготовка здобувача третього рівня вищої освіти здійснюється за акредитованою освітньо-науковою програмою «Історія та археологія» зі спеціальності 032 Історія та археологія (Сертифікат про акредитацію освітньої програми 4830, дійсний до 20.06.2024)

Слухали: доповідь Бандури Юрія Юрійовича на тему «Конструювання образів Русі у творчій спадщині М. Гоголя», подану на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 032 Історія та археологія.

Усі документи подано в повному обсязі. Перевірку дисертаційної роботи на плагіат здійснено комісією у складі: канд. іст. наук, доц., завідувачки кафедри історії України Посулько О.М., канд. іст. наук, доц., доцента кафедри історії України Чепурка О.О., д-ра іст. наук, проф., професора кафедри історії України Святця Ю.А.

Під час перевірки роботи Бандури Ю. Ю. «Конструювання образів Русі у творчій спадщині М. Гоголя» на плагіат показник оригінальності (у відсотках) становить 89,46%. Загальний висновок рекомендації комісії: текст вважається оригінальним (висока унікальність), робота допускається до захисту або опублікування.

Доповідь Ю.Ю. Бандури

Шановні колеги! Дозвольте запропонувати вашій увазі дисертацію на тему **«Конструювання образів Русі у творчій спадщині М. Гоголя».**

Актуальність теми дослідження полягає у формуванні цілісного (системного) погляду на образи «Русі» як складових «кореневої метафори» у творчій спадщині Миколи Гоголя та розуміння її подальшого впливу на характеристики інтелектуального поля Російської імперії, силові вектори якого здебільшого визначали політико-ідеологічні дискусії «довгого» ХІХ ст.

З цієї перспективи нагальною потребою є цілісне вивчення та уточнення сукупності публічних імперських дискурсів, у межах яких у ХІХ ст. формувалися образи «Русі» та, відповідно, реакція на них самого М. Гоголя та їх творча переробка. Йдеться про політико-ідеологічний, історіософський, теологічний та лінгвістичний дискурси, в яких створювалися ключові для імперського центру та його периферії концепти («російська / руська мова», «російська / руська історія» тощо).

«Русь» як «коренева метафора» представляла собою відправну точку і визначальний пункт в імперському інтелектуальному просторі ХІХ ст., на підставі якого формувалась самоідентифікація і самопрезентація підданих імперії. Звідси – дослідження конструювання образів «російської / руської»

ідентичності є актуальне з огляду на вирішення укоріненої в історіографічній традиції проблеми «двох душ» М. Гоголя, – розв'язання питання його національної самопрезентації і самоідентифікації, – так і формування національної ідентичності українців, яке активно тривало в період національного відродження ХІХ ст.

Мета дослідження – сформулювати системний погляд на способи конструювання образів Русі у творчій спадщині М. Гоголя

Завдання дослідження:

1) розглянути проблему персональної ідентичності та самопрезентації М.Гоголя в ідеологічних та історіографічних контекстах слов'янського Романтизму (1800-1850-ті рр.);

2) дослідити функціонування образу загальноросійської мови у текстах М. Гоголя в період стандартизації імперських мов та становлення літературних традицій модерних націй Європи;

3) вивчити механізми конструювання утопічних образів Русі в історіософській концепції М. Гоголя;

4) простежити місце і роль образів Русі в загальнослов'янському та політичному дискурсі Російської імперії ХІХ ст.;

5) дослідити функціонування образів Русі як творчої спадщини М.Гоголя в публічному та ідеологічному дискурсі «довгого» ХІХ ст.

Об'єкт дослідження – презентація образів Русі у текстах М. Гоголя.

Предмет дослідження – Русь як коренева метафора у творчій спадщині М. Гоголя та її рецепція у інтелектуальному просторі Російської імперії ХІХ ст.

Інформаційна база дослідження включає у себе кілька типів джерел інформації, оскільки фокус даної роботи спрямовано на інтелектуальну діяльність особи, творчий доробок якої представлено інтертекстуальним комплексом, насамперед, у галузі белетристики, а також публіцистики, історіописання, релігієзнавства, філософії. Оскільки предмет дослідження передбачає врахування різножанрових текстів, то для презентації інформаційної (джерельної) бази розроблено відповідну класифікацію, в основу якої покладено три принципи, які містять: а) жанрову приналежність тексту; б) ступінь публічності матеріалу, що передбачена самим автором; в) адресат наративу.

З цієї перспективи виокремлюються: а) публічні его-наративи (жанр: художні та публіцистичні твори М. Гоголя); б) приватні его-наративи (жанр: мемуаристика, спогади, листування М. Гоголя); в) діалогічні публічні наративи (жанр: критика, рецензії); г) ретрансляційні публічні не-его наративи (жанр: переклади).

Наукова новизна результатів дослідження.

Вперше: сформовано цілісну (системну) візію способів конструювання образів Русі / Росії у творчій спадщині М. Гоголя;

Уточнено: ступінь впливу представників польської еміграції XIX ст. (Б.Залеського, А. Міцкевича) на формування М. Гоголем «руської ідентичності»;

Поглиблено: знання щодо способів конструювання національної (етнічної) «україно-руської / російської» ідентичності М. Гоголя у контексті сформульованого у дослідженні т. зв. «ефекту кажана» – ситуації «некомфортного» й «конфліктного» психологічного стану, в якому перебувала малоросійська політична й інтелектуальна еліта у XVIII-XIX ст.;

Набуло подальшого розвитку: вивчення контекстів, в яких формувалася творча уява письменника; інтерпретація творчої спадщини М. Гоголя у просторі «утопічних студій».

Теоретичне значення результатів дисертації полягає у комплексному розкритті особливостей продукування М. Гоголем інтелектуальних конструктів, пов'язаних з міждисциплінарним простором «політичної теології», «сакральної лінгвістики» та «імагології».

В рамках реалізації дослідницького проєкту ми дійшли **висновків**:

1. «Русь» виступала кореневою метафорою, у семантичному просторі якої формувалася національна самопрезентація та ідентичність М. Гоголя. Елементами цієї ідентичності як «образу себе» були: а) українська аристократичність і шляхетність (й пов'язане з цим поняття «земляцтва»), б) соціальна поведінка, що вирізняла М. Гоголя і проявлялась у текстах та сприйнятті (приклад: повість «Старосвітські поміщики»).

Одним із важливих результатів дослідження став перегляд проблеми ідентичності М. Гоголя, що звично тлумачиться як трагічний випадок людини «з двома душами» через реінтерпретацію концептів «душі» і «свідомості» як риторичних тропів епохи Романтизму.

Національний образ М. Гоголя представлено нами у контексті «загальноруської» ідентичності, що складалася з етнічного (українець), соціального (аристократ), політичного (монархіст), світоглядного (християнин) елементів. Ця загальноруська ідентичність М. Гоголя конструювалася у семантичному просторі панівних ідеологій Російської імперії у XIX ст. (т. зв. «слов'янізму» та «русизму»).

Крім того, ми з'ясували, що М. Гоголь конструював образ Південної Русі (України) як території походження Слов'янщини (слов'янського світу), демонструючи прямий зв'язок між феноменом козацтва та автохтонним населенням південної Русі. Звідси, фігуру отамана Тараса Бульби як «малоросіянина» (1835 р.) та «південного росіянина» (1842 р.) письменник репрезентував не інакше, як автохтона-українця і слов'янина.

Загальноруська ідентичність М. Гоголя формувалася в контексті загальнослов'янської ідеології Романтизму – у взаємодії «загальноросійського націоналізму» («русизму»), загальнопольського («полонізму») та українського («українофільства» або «українізму»).

Встановлено вплив на конструювання «руської ідентичності» М. Гоголя представників польської еміграції (Б. Залеського, А. Міцкевича).

Вплив значною мірою визначав: а) критику М. Гоголем «руської народності» і «національності» як способу національної самоідентифікації, що, на його думку, не створена і перебуває в кризі; б) розуміння М. Гоголем поняття «руської душі» як можливої, ідеальної, утопічної національної ідентичності й свідомості; в) критику руського націєтворення в культурному, соціальному, ідеологічному, імперіальному вимірі; г) християнську свідомість як бажану складову національної ідентичності (конфлікт християнської ідентичності Гоголя з національною «загальноруською»).

2. Образ «руської» мови, котрий конструював М. Гоголь, формувався у просторі новонародженого мовознавства періоду кін. XVIII ст. – кін. 30-х рр. XIX ст. За допомогою схем лінгвістичного родоvodu ми показали, якою М. Гоголь уявляв структуру загальноросійської мови: історія формування мови, місце у слов'янській родині тощо.

Також показано, що образ і оцінку місця загальноросійської мови у родині слов'янських мов письменник сформував у зв'язку з опрацьованими ним працями А. Шлецера (на матеріалі його приватних нотаток і конспектів 1830-х рр.). Крім того, загальним контекстом конструювання цього лінгвістичного образу був погляд на процес стандартизації європейських (імперських) мов у візіях слов'янофілів 1840-х рр. (зокрема, репрезентованих у текстах знайомого М. Гоголеві полонофіла А. Міцкевича).

У 1840-ві рр. М. Гоголь залишався прихильником імперської лінгвістики, конструюючи утопічний, ідеальний, гіпотетичний образ загальноруської мови. Отже, відродження цієї мови Гоголь вбачав: а) у поверненні до «мовних скарбів» Русі і її діалектів, б) відмові освічених верств суспільства у толеруванні німецької, французької мов у побуті й культурі. Місце церковнослов'янської мови, яку Гоголь вважав «священною», дозволило припустити, що фінальна репліка першої частина роману «Мертві душі» («Русь, куди ж ти несешся? Дай одвіт») була частковим запозиченням зі словника Памви Беринди (в значенні пророцтва, що у контексті геополітичних настроїв слов'янофілів 1840-х рр., мало певне підґрунтя).

Оскільки у XIX ст. поступово формувалися альтернативні погляди на загальноруську та українську мову, підсумовано найпомітніші теорії, що, по факту, десакралізували образ руської мови. Ці теорії належали русинам Австрійської імперії поч. XIX ст. (І. Могильницький, Ю. Венелін), українцям і полякам Російської імперії (О. Павловський, Й. Бодянський, М. Максимович, А. Метлинський, П. Білецький-Носенко, П. Куліш, Г. Андрузький, П. Свенцицький, А. Міцкевич та інші).

3. Розглянуто проблему Гоголя як мислителя, реаліста, ідеаліста, утопіста та християнського антрополога. Дано оцінку ролі і місця утопій у вітчизняній та зарубіжній історіографії, виокремивши синонімічні за змістом і наповненням поняття, що вживали романтики, зокрема, М. Гоголь: мрія, ідеал тощо. В цілому, історіософський образ Русі в уявленнях М. Гоголя ми поділили на три

часообрази або темпоральні проєкції (Русь-Минулу, Русь-Сучасну та Русь-Майбутню).

Образ Русі (руського світу) представлено як гармонійну складову Слов'янищини (цивілізаційного образу слов'янського світу) у межах історіософської концепції М. Гоголя, адже елементи ідеалізації минулого Гоголь вбачав, наприклад, у хрещенні князем Володимиром Давньої Русі, що вважалося невід'ємною частиною християнського світу. Важливо зазначити, що М. Гоголь сприймав Русь конкретно та ієрархічно: символічний центр або «серце» південної Русі (Київ) він не випадково пов'язував з образами, що ідентичні образам України та українській етнокультурній образності (як чисте слов'янство, корінне козацтво тощо). Зрештою, М. Гоголь відтворив образ «південноруської» України аж до часів гетьманства І. Мазепи та імперських реформ Петра І, давши презентивістську критику (загально)«руського народу» на середньовічному етапі становлення: причини культурної, релігійної і політичної децентралізації перед і після монгольського нашествия.

Висвітлено поточний (1830-1840-ві рр.) етап загальноруської історії, що на думку Гоголя сприймався перехідним із характерним естетичним протиставленням образів історичної Русі/Росії: «гидкої» та «прекрасної» (недосконалої та досконалої). Твір «Мертві душі» (1842) як спроба багаторічного осмислення і зображення ідеального (т. зв. ліричні відступи) через неідеальне, презентував собою *критичну утопію* християнського автора і конструювання ним бажаного образу дійсності та людини, що може стати кращою шляхом наслідування християнських чеснот: любові, милосердя. В ході ідеалізації і романтизації М. Гоголь висував нові ідеали, серед яких були: а) образ «прекрасної далечі» як гіпотетична і можлива Русь; б) образ «богатиря» як образ нової «руської» людини та реформатора своєї Вітчизни. Врешті-решт, критика М. Гоголя констатувала загально відсутність задовільного образу руської людини в сучасності, отже – *homo ruscicus perfectus*, ким, на думку Гоголя, міг би вважатись А. Пушкін, так і не з'являвся).

Також ми звернули увагу на романтичну, богословську метафору Воскресіння/*Zmartwychwstanie*, що зустрічається знов-таки у романтиків, таких, як А. Міцкевич та М. Гоголь. В останнього ця метафора відома як ідея Світлого Христового Воскресіння (Великодня), що міститься у публіцистичному творі «Вибрані місця з листування з друзями» (1847). Власне, користаючи з біблійної образності, концепція Русі М. Гоголя, в її майбутній прогнозованій та уявній перспективі, означувала гру «світла» і «темряви», давала напрям «світлого» і «темного» шляху духовно-морального розвитку. Отже, цілісний або ж сукупний образ Русі як «нової людини», «нової держави», «нового господарювання» розглядався М. Гоголем можливістю загальноруського відродження, проте не фактичністю, що змушувала Гоголя ставитись критичніше, переглядаючи саму російську історію. Ба більше, з цієї причини Гоголь свідомо конструював утопічні і дистопічні проєкції своєї країни, імперії і «Вітчизни».

4. Важливим завданням дисертації було розглянути критику й рецепцію історичних образів Русі (руської дійсності) ідеологічними (цільовими) спільнотами та тогочасними російськими інтелектуалами. Так, власне, твір «Мертві душі» посприяв московському соціалісту (сен-сімоністу, прудоністу) А. Герцену більш впевнено формувати образ Русі/Росії, утверджуючи її як негативну утопію або дистопію або ж як «світ мертвих душ». На відміну від Гоголя, ця дистопічна складова образу Русі/Росії переважала не лише у А. Герцена, але й в інших критиків, таких, як В. Белінський. Відповідно, оборонцями позитивного й світлого образу Росії виступили консерватори-державники (Н. Сенковський, Ф. Булгарін, а після смерті М. Гоголя – Н. Герсєванов), що не гребували критикувати особистість і моральні якості самого автора.

Будучи свідомі темних і світлих сторін образу фактичної і гіпотетичної Русі, московські слов'янофіли теж прагли до більш позитивного (евтопічного) образу. Так, молодий К. Аксаков, В. Аксакова, С. Шевирьов, Ю. Самарін осмислювали гоголівські конструкти як явища переважно ідеологічного та естетичного ґатунку, оскільки, з одного боку, Гоголь «образотворив» спільні слов'янофільські мрії і ідеали, з іншого, критикував і викривав моральну чи-то національну недосконалість, ницість.

Важливою сторінкою рецепції було й українське сприйняття загальноруських образів М. Гоголя. Специфіка цієї рецепції заздалегідь визначалася ідеологічною спрямованістю. Так, прочитання і інтерпретація «Мертвих душ» мали лояльно-офіційний характер (беручи до уваги русофільську модель критики М. Мизька та Гр. Данилевського), так і більш радикальний (Геор. Андрузький, Т. Шевченко, П. Куліш). Причому прихильники загальноросійської ідеї нітрохи не заперечували негативні образи Русі, але в українських (південоруських/малоросійських реаліях) київські слов'янофіли (кирило-мефодіївці) дедалі більше формували критичну візію Русі як явища та не в останню чергу визнаючи християнсько-гуманістично-естетичну спрямованість гоголівських образів і критичних оцінок, які стали реакцією на політичну дійсність (1826-1855 рр.). Як було показано, серед ранніх українських слов'янофілів ідея й метафора «Воскресіння» (богословського-онтологічний образ життя і смерті), як національного та духовного пробудження, завдячувала метафориці видатних романтиків: М. Гоголя та А. Міцкевича. Навіть образ М. Гоголя згодом сприймався П. Кулішем як тип «новочасного пророка».

У період 1850-1860-х рр. (Кримська війна, смерть Ніколая І, неоднозначні реформи Александра ІІ та революційні загострення) символічність постаті М. Гоголя не зникла та, почасти, мала своє продовження в публіцистиці, соціальній сфері, сатирі, інформаційній війні тощо. Так, до реінтерпретації та реактуалізації М. Гоголя і його творчості долучались західники і соціалісти (А. Герцен, В. Курочкін, В. Єлагін, М. Стопановський), московські слов'янофіли (М. Погодін), консерватори і лібералісти (Ф. Булгарін, Н. Герсєванов, А. Дружинін) українські слов'янофіли, русофіли і соціалісти (М. Максимович, П.

Куліш, Т. Шевченко, М. Драгоманов), галицькі соціалісти (І. Франко), польські українофіли (П. Свенцицький).

У підсумку слід наголосити, що оцінка історичних, лінгвістичних уявлень Гоголя, а також розгляд чи перегляд «духовної» проблеми (як в текстуальний, так і герменевтичний спосіб), не можуть бути вповні вичерпними. У ході дослідження ми сформуvalи, заявлений в меті роботи, системний погляд, передусім з'ясувавши, що комплексне вивчення творчої спадщини М. Гоголя й конструювання образів Русі як базових структур історіософської концепції потребують врахування обов'язкових елементів: 1) проблема свідомості і ідентичностей; 2) культурна пам'ять і світогляд (аристократизм /монархізм/ християнство); 3) національні, політичні, інтелектуальні, психологічні контексти, ідеології і «Романтизм» (український, галицький, польський, московський та інші слов'янські виміри); 4) ідеологічний конфлікт демократичних революцій та абсолютних централізацій; 5) науковий і пізнавальний світогляд романтиків; 6) цензурні умови, обмеження свободи й науки (зокрема, лінгвістики); 7) історія понять, оскільки поняття, що «застарівають», потребують узгодження з поточними слововжитками на рівні як форми, так і змісту.

ЗАПИТАННЯ І ВІДПОВІДІ:

Канд. іст. наук, доцент О. В. Бойко – Чи відповідає монографія формальним вимогам? У чому полягає особистий внесок здобувача в статті, написаній у співавторстві з науковим керівником?

Ю. Ю. Бандура – Монографія відповідає усім формальним вимогам (класифікатор УДК, рекомендація вченої ради та рецензії). Особистий внесок в статті «Візуалізація образів української історіографії в публічному дискурсі XIX ст.: «відсутні патріархи» очима М. Грушевського», що написана у співавторстві з В. Ващенко, полягає у відтворенні теоретичних знань з аналізу функціонування образів української історіографії: постатей української романтизму, що на думку М. Грушевського, були відсутніми у національному пантеоні. Результати аналізу лягли в основу вивчення образів Русі М. Гоголя поточної дисертації.

Канд. іст. наук, доцент О. М. Каковкіна – Чи маєте виступи на наукових конференціях?

Ю. Ю. Бандура – Усна апробація наукових результатів відбувалась на підсумкових конференціях для аспірантів на кафедрі історії України ДНУ ім. О. Гончара (другий і третій рік навчання).

Д-р іст. наук, професор О. Б. Шляхов – Чи не вважаєте Ви, що предмет дослідження ширше за тему роботи, яка задекларована на титульній сторінці, а саме – «рецепція творчої спадщини М. Гоголя в інтелектуальному просторі Російської імперії XIX ст.»?

Ю. Ю. Бандура – Предмет, з огляду на специфіку теми, формулювання назви («Конструювання образів Русі у творчій спадщині М. Гоголя»), а також об'єкту дослідження («презентації образів Русі у текстах М. Гоголя») потребував врахування рецепції «творчої спадщини»: по-перше, оскільки сприйняття

сучасниками-інтелектуалами конкретного образу (Русі як кореневої метафори) прямо пов'язано з назвою теми, об'єктом і методологією дослідження; по-друге, оскільки поняття «творчої спадщини» передбачає сприйняття взагалі, що зазначено нами в предметі.

Д-р іст. наук, професор Ю. А. Святець – Чим Ви пояснюєте відхід від традиційного поділу на історіографію, джерельну базу і методологію дослідження?

Ю. Ю. Бандура – У вступі і першому розділі розроблено інформаційно-аналітичну частину, що містить пояснення основної термінології даного дослідження (також – аналіз історіографії з поділом на імперський, радянський і постімперський період). Наявність історіографії як аналітичної частини першого розділу дисертації пояснюється історіографічним характером самого дослідження.

ВИСТУП НАУКОВОГО КЕРІВНИКА

В. В. Ващенко, доктор історичних наук, професор каф. історії України

ДНУ

Інтерес гуманітаріїв до проблеми формування та функціонування образів Русі в науці та суспільстві має тривалу аналітичну перспективу і зберігає свою актуальність до сьогодні. У соціокультурному контексті Російської імперії саме як «наукові конструкти» дані образи почали проявлятися у період становлення історієписання як науки (перша половина XIX ст.). Таким чином, нагальним постає питання деконструкції концепту Русі – очищення його від шлейфу «первинних» імперських конотацій та ідеологічних нашарувань, що видають себе за наукові. Так, одним зі знакових діячів, який починав свій життєвий проєкт у галузі фахового історієписання і продовжив як популярний письменник, що, своєю чергою, активно формував у публічному дискурсі XIX ст. колективне уявлення про Русь, був Микола Гоголь. Однобічний погляд на М. Гоголя як «загальноросійського» письменника, що конструював історичний образ Русі як спільної минувщини «великоросів» та «малоросів» і формував власну ідентичність, є здавна затвердженою «догмою» офіційної російської гуманітаристики. Отже, побачити риси «антиімперського» М. Гоголя, сепарувати його «руську» ідентичність від «загальноросійської», образи Русі від Росії є одним із ключових актуальних завдань даної дисертації.

Дисертант зробив детальний історіографічний та джерелознавчий аналіз, використав низку методів у теоретичному просторі «конструктивістської теорії», що дозволили йому всебічно розкрити тему дисертації. Обрана проблематика та методи її дослідження у роботі відповідають сучасним тенденціям в історичних дослідженнях, що висувують на перше місце міждисциплінарний та компаративний підходи, яким під силу розгляд такого багатоаспектного феномена.

Під час підготовки дисертації Ю. Ю. Бандура виконав значну науково-дослідницьку роботу, використавши при цьому різноманітні дослідження зарубіжних та вітчизняних науковців, що вийшли друком в різні періоди.

Архітектоніка дослідження в роботі логічно узгоджена, відповідає визначеними автором дослідження меті і завданням. Структура дисертації, що не викликає заперечень, впорядковується контекстуальним та проблемно-тематичним принципом. Основний текст складається зі вступу, чотирьох розділів (15 підрозділів), висновків, списку використаних джерел та літератури (понад 300 найменувань). Категоріальний та науково-довідковий апарат роботи оформлено відповідно до чинних вимог, що висуваються до наукових праць.

Рекомендую дисертацію Ю. Ю. Бандури «Конструювання образів Русі у творчій спадщині М. Гоголя» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 032 Історія та археологія.

В ОБГОВОРЕННІ БРАЛИ УЧАСТЬ:

Д-р іст. наук, професор Ю. А. Святець – Аспірантом опрацьовано значну кількість наукової літератури з обраної теми, використано загальнонаукові та специфічні методи й інструменти дослідження, отримано досить високі результати наукового пошуку. Основні положення та висновки дисертаційної роботи мають теоретичне і практичне значення, що підтверджується наявною допустимою для формальних вимог кількістю публікацій.

Враховуючи надані на запитання відповіді та побажання пропонуємо рекомендувати до захисту дисертацію Ю. Ю. Бандури на тему: «Конструювання образів Русі у творчій спадщині М. Гоголя», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальності 032 Історія та археологія.

Д-р іст. наук, професор О. Б. Шляхов – Системне дослідження утопічного дискурсу українського (та ширше – слов'янського) романтизму з залученням напрацювань зарубіжної та вітчизняної історіографії, здійснене здобувачем Ю.Ю. Бандурою, базується на вагомому теоретико-методологічному ґрунті і позначене безперечно актуальністю, новизною одержаних результатів, здатне закласти підвалини для подальших студій у царині гоголезнавства, інтелектуальної історії та в інших міждисциплінарних сферах.

Усі окреслені завдання відповідно до мети дослідження виконано, робота є цілісною, комплексною та начасною, виклад є логічним і фаховим.

Попри наявність поодиноких стилістичних огріхів, вважаємо доцільним ще раз переглянути роботу для її покращення. В цілому дисертація справляє позитивне враження. Підтримуємо пропозицію рекомендувати роботу до захисту в разовій раді зі спеціальності 032 Історія та археологія.

Д-р іст. наук, професор Д. В. Архірейський – Як голова міжкафедрального семінару приєднуюсь до висновків колег щодо дисертаційної роботи здобувача. Робота ґрунтовна, структурована. Низка запропонованих аспірантом підходів для розв'язання поставлених завдань мають слухність. Доцільно зазначити, що результати роботи позначені новизною, вагомим

практичним та теоретичним значенням, відповідають як формальним, так і змістовним вимогам.

Зважаючи на все вище зазначене, вважаємо, що дисертаційна робота Ю.Ю. Бандури може бути рекомендована до захисту на разовій раді за спеціальністю 032 Історія та археологія.

ВИСНОВОК

Актуальність теми дослідження. Дослідження (Бандури Юрія Юрійовича «Конструювання образів Русі у творчій спадщині М. Гоголя») формує системний погляд на образи «Русі» як «кореневу метафору» творчої спадщини Миколи Гоголя та розуміння її подальшого впливу на характеристики інтелектуального поля Російської імперії, силові вектори якого визначали політико-ідеологічні дискусії «довгого» ХІХ ст.

З таких перспектив нагальною потребою є цілісне вивчення та уточнення сукупності публічних імперських дискурсів, у межах яких у ХІХ ст. формувалися образи «Русі» і, відповідно, реакція на них самого М. Гоголя та їх творча переробка письменником. Йдеться, про політико-ідеологічний, історіософський, теологічний та лінгвістичний дискурси, в яких відбувалося творення ключових для імперського центру та його периферії концептів («російська / руська мова», «російська / руська історія» тощо).

«Русь» як «коренева метафора» також представляла собою відправну точку й визначальний пункт в імперському інтелектуальному просторі ХІХ ст., відштовхуючись від якого відбувалося формування етнічної самоідентифікації підданих імперії. Звідси – дослідження конструювання образів «російської / руської» ідентичності є актуальним як з огляду на вирішення укоріненої в історіографічній традиції проблеми «двох душ» М. Гоголя, – розв'язання питання його національної самопрезентації, – так і з огляду на формування національної ідентичності українців, що активно тривало в період національного відродження ХІХ-го ст.

Затвердження теми та плану дисертаційної роботи. Тему дисертації затверджено (протокол №4 від 19 листопада 2020 року) на засіданні вченої ради Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано відповідно до науково-дослідної теми історичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара «Актуальні проблеми історичного українознавства та прикладної історії» (державний реєстраційний номер 0122U001330 (2022-2024 рр.)), у межах якої здобувачем досліджено трансформацію наративів української середньовічної та ранньомодерної історії у колах «українофілів», «слов'янофілів» та «західників» протягом ХІХ ст.; визначено роль цих наративів у формуванні образу сучасного українського історіописання. Крім того, здійснено аналіз рецепції М. Гоголем

історіографічної спадщини А. Шлецера, праць знакових представників епохи Романтизму та української барокової традиції XVII-XVIII ст.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною роботою, здійсненою у галузі 03 Гуманітарні науки, за спеціальністю 032 Історія та археологія. Висновки і положення, які містять наукову новизну та практичне значення, ґрунтуються на результатах, отриманих у ході дослідження самостійно. Вагомим внеском роботи є оригінальна інтерпретація специфіки формування М. Гоголем «російської» утопії, яка завдяки визнаному статусу, позиції та ролі письменника в інтелектуальному житті Російської імперії XIX ст. суттєво впливала на формування подальшого політичного проекту. В цьому контексті публікації Ю. Ю. Бандури висвітлюють ключові питання трансформації образів і візій М. Гоголя на минуле та майбутнє «Русі»:

а) у монографічному дослідженні «Гоголь і Русь: реальне і утопічне» здобувачем цілісно оформлено та сформульовано низку питань, що стали основою дисертаційної роботи, зокрема: проаналізовано образи «реального» і «утопічного» в традиції слов'янського романтизму та структурі мислення М. Гоголя; здійснено англо- і польськомовні переклади, що майже не артикульовані у науковому обігу; продемонстровано системний погляд на проблему інтелектуальної взаємодії українського, російського й польського романтизму.

б) у статті «Візуалізація образів української історіографії в публічному дискурсі XIX ст.: «відсутні патріархи» очима М. Грушевського» у співавторстві з В. Ващенко на близькому до власної теми матеріалі з історії Кирило-Мефодіївського товариства здобувачем відтворено теоретичні знання з аналізу функціонування образів української історіографії (постатей українського романтизму, що на думку М. Грушевського, були відсутніми у національному пантеоні), що лягло в основу вивчення образів Русі М. Гоголя поточної дисертації;

в) у статті «Утопічний аспект загальноруської історії: рецепція М. Гоголя» здобувачем удокладнено історіографію утопічної традиції в контексті історіософії М. Гоголя, зокрема: аналіз слов'янофільських та християнських ідей у геополітичному вимірі 1830-1840-х рр.

Ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень і рекомендацій. На підставі вивчення тексту дисертації, наукових публікацій, результатів автоматизованої перевірки на плагіат та їхньої експертної оцінки, встановлено, що дисертація і публікації, виконані самостійно, не містять академічного плагіату, фальсифікації, фабрикації, самоплагіату. Використані здобувачем у тексті дисертації власні статті були попередньо опубліковані з метою висвітлення в них основних наукових результатів, що вказані в анотації.

Наукова новизна результатів дослідження.

Вперше: сформовано цілісну (системну) візію способів конструювання образів Русі / Росії у творчій спадщині М. Гоголя;

Уточнено: ступінь впливу на формування М. Гоголем «руської ідентичності» М. представників польської еміграції XIX ст. (Б. Залеського, А. Міцкевича);

Поглиблено: знання щодо способів конструювання національної (етнічної) «україно-руської / російської» ідентичності М. Гоголя у контексті сформульованого у дослідженні т. зв. «ефекту кажана» – ситуації «некомфортного» й «конфліктного» психологічного стану, в якому перебувала малоросійська політична та інтелектуальна еліта у XVIII-XIX ст.;

Набуло подальшого розвитку: вивчення контекстів, в яких формувалася творча уява письменника; інтерпретація творчої спадщини М. Гоголя у просторі «утопічних студій».

Теоретичне значення результатів дисертації полягає у комплексному розкритті особливостей продукування М. Гоголем інтелектуальних конструктів, пов'язаних з між дисциплінарним простором «політичної теології», «сакральної лінгвістики» та «імагології».

Практичне значення результатів дисертації. Матеріали дослідження можуть бути використані для подальшого вивчення політико-ідеологічних, лінгвістичних, історіософських та теологічних контекстів формування інтелектуального поля Російської імперії XIX ст.

Публікації. Основні результати дисертації висвітлено у 3-х наукових публікаціях, із них 2 – одноосібні, 1 – у співавторстві. До переліку публікацій входить одна одноосібна монографія; 2 статті опубліковано у наукових виданнях, включених на дату оприлюднення до переліку наукових фахових видань України.

Список публікацій здобувача,

у яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Монографія:

1. Бандура Ю. Гоголь і Русь: реальне і утопічне. Дніпро: ПП «Акцент», 2023. 148 с. (8,6 др. арк.). ISBN 978-966-921-349-5

Статті:

2. Бандура Ю., Ващенко В. Візуалізація образів української історіографії в публічному дискурсі XIX ст.: «відсутні патріархи» очима М. Грушевського // Старожитності Лукомор'я. - 2024., № 1 (22), С. 65-78. doi: 10.33782/2708-4116.2024.1.249;

<http://www.lukomor.mosk.mksat.net/index.php/lukomor/article/view/249>

3. Бандура Ю., «Утопічний» аспект «загальноруської» історії: рецепція М. Гоголя // Старожитності Лукомор'я., 2024, №2, С. 18-29. DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2024.2.258>;

<http://www.lukomor.mosk.mksat.net/index.php/lukomor/article/view/258>

На підставі заслуховування та обговорення доповіді Бандури Юрія Юрійовича про основні положення дисертаційної роботи, питань та відповідей на них **УХВАЛИЛИ:**

1. Дисертація Бандури Юрія Юрійовича «Конструювання образів Русі у творчій спадщині М. Гоголя», подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 Історія та археологія, є завершеним самостійним, актуальним науковим дослідженням і відповідає вимогам п. 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 за 2155 / 30023, Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 (зі змінами).

2. Дисертація Бандури Юрія Юрійовича та наукові публікації, в яких висвітлено наукові результати дисертації, виконано на належному науковому рівні з дотриманням академічної доброчесності.

3. Рекомендувати дисертацію «Конструювання образів Русі у творчій спадщині М. Гоголя» Бандури Юрія Юрійовича до публічного захисту у разовій спеціалізованій вченій раді для присудження Ю.Ю. Бандурі ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 Історія та археологія.

4. Клопотати перед вченою радою університету розглянути питання про створення спеціалізованої вченої ради для разового захисту дисертації Бандури Юрія Юрійовича на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 032 Історія та археологія. Пропозиції щодо кандидатур до складу разової спеціалізованої вченої ради

№ з/П	Прізвище, ім'я, по батькові	Місце основної роботи, підпорядкування, посада	Науковий ступінь, шифр, назва спеціальності, за якою захищена дисертація, рік присудження	Вчене звання (за спеціальністю, кафедрою), рік присвоєння	Наукові публікації, опубліковані за останні п'ять років, за науковим напрямом, за яким підготовлено дисертацію здобувача
1	2	3	4	5	6
1	Куварова Олена Костянтинівна (голова разової ради)	Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара МОН України, кафедра загального мовознавства та слов'янознавства	Доктор філологічних наук, 10.02.02 – Російська мова, 2019 р., Україна	Доцент кафедри загального та російського мовознавства, 2000 р., Україна	1. Куварова О.К., Дьячок Н.В. (2023), Комунікативні тактики самопрезентації адресанта в епістолярному дискурсі Лесі Українки, Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Серія «Філологія». Вип. 92, С. 70-77. https://periodicals.karazin.ua/phil

		, професор			ology/article/view/22146 DOI: https://doi.org/10.26565/2227-1864-2023-92-10 (фахове видання, категорія Б) 2. Kuvarova O., Budilova O. (2024) Correlation of Stereotypical and Irregular in Epistolary Text Addressee-Orientation. Alfred Nobel University Journal of Philology, vol. 1, issue 27, pp. 190-205, DOI: https://doi.org/10.32342/2523-4463-2024-1-27-13 (Scopus) 3. Kuvarova O., Diachok N., Vysotska T., Korotkova S., Khurtak I. (2022), A Word and a Word Combination in Language and Speech, Studies in Media and Communication, Redfame publishing, vol. 10(3), p. 21-27. https://doi.org/10.11114/smc.v10i3.5829 (Scopus)
2	Куций Іван Петрович (офіційний опонент)	Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка МОН України, професор кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук	Доктор історичних наук, 07.00.06, історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни, 2017 р., Україна	Професор кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичної науки, 2020 р., Україна	1. Kutsyi, I. & Kutsa, L. (2023), Images of Europe in the Civilization Ideas of Panteleimon Kulish: Dilemma of Choosing Between «Alien» and «Civilised». Skhidnoievropeyskyi istorychnyi visnyk [East European Historical Bulletin], 26, С. 8–18. DOI: https://doi.org/10.24919/2519-058X.26.275202 (фахове видання, категорія А) 2. Куций І., Куца О. (2022), Михайло Драгоманов і галичани: ще раз про «дисонанси» у взаєминах, Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: історичні науки, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Т. 36. С.139-154. https://sp-history.kpnu.edu.ua/uk/tom-36-2022/

					DOI:10.32626/2309-2254.2022-36.139–154 (фахове видання, категорія Б) 3. Куций І., Куца О. (2021), «Новоєвропейство» як культурно-цивілізаційний пріоритет Михайла Драгоманова // Історія науки і біографістика: електронне наукове фахове видання – міжвідомчий тематичний збірник, №.3, С 53-72. doi.org/10.31073/istnauka202103-04 (фахове видання, категорія Б)
3	Земський Юрій Сергійович (офіційний опонент)	Хмельницький національний університет МОН України, професор кафедри міжнародної комунікації та політології	Доктор історичних наук, 07.00.02, всесвітня історія, 2015 р., Україна	Професор кафедри міжнародної комунікації та політології, 2021 р., Україна	1. Земський Ю., Тригуб О. (2021), Польська проблема у російській консервативній політичній думці середини XIX століття, Przegląd Wschodnioeuropejski, XII/1, S. 11-19, DOI: https://doi.org/10.31648/pw.6458 (Scopus) 2. Земський Ю. (2024), Станова ієрархія польської шляхти Українського Правобережжя як перешкода національній консолідації та боротьбі за відродження державності середини XIX ст., Старожитності Лукомор'я, №2 (23) С. 38-54 DOI : https://doi.org/10.33782/2708-4116.2024.2.260 (фахове видання, категорія Б) 3. Земський Ю., Тригуб О. (2022), Внутрішні та зовнішні «вороги» як засіб консолідації росіян у боротьбі за статус міжнародного лідерства Російської імперії середини XIX ст., Емінак: науковий щоквартальник, №3 (39), С. 26-48 DOI: https://doi.org/10.33782/eminak2022.3(39).589 (фахове видання, категорія А)
4	Масненко Віталій Васильович (офіційний опонент)	Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького	Доктор історичних наук, 07.00.06, історіографія, спеціальні	Професор кафедри історії України, 2004 р.,	1. Masnenko V., Telvak Vit., Yanyshyn B., Telvak Vik. (2021), Identity transformation of the Ukrainian Donbas: from the “wild field” to Russian

		МОН України, професор, завідувач кафедри історії України	історичні дисципліни та методи історичного дослідження, 2003 р., Україна	Україна	occupation, Analele Universității din Craiova. Istorie, Anul XXVI, Nr. 2(40), DOI: https://doi.org/10.52846/AUCSI.2021.2.08 (Scopus) 2. Масненко В., Тельвак В. (2020), Регіональна ідентичність українського Донбасу в рецепції польської історіографії // Вісник Черкаського університету, № 2, С. 140-145. doi: https://doi.org/10.31651/2076-5908-2020-2-140-145 (Фахове видання, категорія Б) 3. Масненко В., Присяжнюк Ю. (2023), Деокупація тимчасово окупованих територій України як наукова проблема та практична модель для реалізації, Проблеми гуманітарних наук. Серія Історія. Випуск 13/55, С. 259-175. DOI: https://doi.org/10.24919/2312-2595.13/55.283187 (Фахове видання, категорія Б)
5	Воронов Віктор Іванович (рецензент)	Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара МОН України, доцент кафедри східноєвропейсь кої історії	Кандидат історичних наук, 07.00.06, історіографія, спеціальні історичні дисципліни та методи історичного дослідження, 1996 р., Україна	Доцент кафедри історіогра фії та джерело- знавства 2003 р., Україна	1. Воронов В. І. (2023), Наукові взаємозв'язки Дмитра Яворницького з Дмитром Багалієм (за матеріалами листування істориків) // Дослідження з історії і філософії науки й техніки. Дніпро, Т. 23. №2. С. 60-67. DOI: https://doi.org/10.15421/272323 (фахове видання, категорія Б) 2. Воронов В. І., (2024), Обставини перепоховання Тараса Шевченка у листах і спогадах Григорія Честахівського // Старожитності Лукомор'я, №1 (22). С. 44-55. http://www.lukomor.mosk.mksa.t.net/index.php/lukomor/article/view/247 DOI: https://doi.org/10.33782/2708-4116.2024.1.247

					(фахове видання, категорія Б) З. Воронов В. І. (2024), Комеморація Тараса Шевченка на українських землях на рубежі ХІХ – ХХ ст. (за матеріалами «Киевской старини») // Грані: наук. альманах, Т.27. №1. С. 23-35. DOI: https://doi.org/10.15421/172404 (фахове видання, категорія Б)
--	--	--	--	--	---

Голосували:

«За» – 6 осіб

«Проти» – немає

«Утримався» – немає.

Голова –

доктор історичних наук,
професор кафедри всесвітньої історії

Дмитро АРХІРЕЙСЬКИЙ

Секретар –

Кандидат історичних наук,
доцент кафедри східноєвропейської історії

Олег БОЙКО